

UN FACTOR IMPORTANT ÎN FORMAREA OMULUI NOU: VALORIFICAREA MOȘTENIRII CULTURALE, A TEZAUURULUI TEATRAL ROMÂNESC

Catedrala scufundată în timp

Vom putea, oare, cuprinde vreodată, în toată măreția sa, opera lui Eminescu? S-ar părea că nu, din moment ce chiar Poetul este steaua care, sfidând legile firești ale vieții, în loc să-și impuțineze lumina, prin îndepărtare, și-o sporește. Nu multe sînt stelele, pe firmamentul literaturii universale, cărora li se întîmplă acest lucru. Shakespeare este o asemenea stea. Cel pe care Poetul îl numea „prieten blind” al sufletului său, fiind „atît de crud... și-atît de moale” și care, cu glas de furtună, dar și din, în același timp, „Ca Dumnezeu” se poate arăta „în mii de fețe”, învățîndu-ne „ce-un ev nu poate să ne-nvețe”. Cel a cărui aripă genială adie peste intruchipările dramaturgice ale marelui Poet, nu umbrîndu-i acestuia strălucirea, ci, din contră, arătîndu-ne că dincolo de sufletul fulgurant al poeziei, mai bătea în sinu-i, un suflet adînc, grav, și la fel de neliniștit, încercat de energii colosale — sufletul dramaturgului.

Avem, iată, scoasă la iveală, acum, la o sută de ani de la trecerea în neființă a Poetului, prin strădania unor cărturari și editori de aleasă vocație a scrierii, dar și a sacrificiului întru Eminescu: Petru Creția (stabilirea și afilierea textului, comentariile); Aurelia Creția-Dumitrașcu (stabilirea textului pentru teatrul original); Oxana Busuioceanu (stabilirea textului pentru traduceri și bibliografia editărilor); D. Vătamaniuc (cadrul istoric literar, în cadrul volumului VIII de „Opere”, ediție critică fondată de Perpessicius, în 1939, întregul edificiu dramaturgic eminescian.

Întregul edificiu? Mai bine zis, tot ce marele Poet a putut construi cu puterea neobișnuită a genului său, dintr-o imensă și sublimă catedrală, pentru săvîrșirea căreia i-ar fi trebuit poate tot atîtea secole cîte au lucrat, cu credință și răbdare, rîndurile de generații, pentru a ridica, aproape sfidător, spre cer, catedralele evului mediu. Fiindcă, la drept

vorbînd, ce altceva reprezintă cele douăsprezece drame istorice, din „Decamerounul” istoric, eminescian, cit și celelalte piese, toate lăsate în diferite stadii de realizare, mai apropiate, ori mai îndepărtate de ineseși intențiile Poetului, decît cupole întregi, bolti parțiale, altare ori coloane în curs de zidire, stâlpi de boltă, frontispicii, ori vitralii, toate cu o putere extraordinară de a sugera dimensiunile colosale ale proiectului, grandoarea și strălucirea sa, în care urechea atentă ar putea surprinde murmurul adînc al generațiilor întregii omeniri! Pentru că Decebal sau Mureșanu, Bogdan Dragoș ori Lăpușeanu, și atîția alți eroi eminescieni, nu doar la soarta Daciei, sau numai la cea a Moldovei, meditează, ci, așa cum se întîmplă în toată opera poetică a lui Eminescu, dincolo de tema imediată, o alta și mai adîncă, și mai complexă, mai dramatică și mai tulburătoare, revine cu obstinație: aceea a crugului lumii, a soartei omului și-a omenirii întregi. Altminteri cum s-ar mai naște această încordare de esență hamletiană, cu un însemnat spor de energie și sfișiere, în monologul lui Decebal, din „actul din urmă” al dramei ce poartă numele viteazului reșe dac

„Sînt eu ori nu mai sînt eu e-nvebară ?
Cu ce drept mă amestec eu aicea,
De ce mă doare sufletul pe mine,
Pentru c-a Daciei țară a căzut ?
E Decebal de astăzi cel de ieri ?
Este prezentul un trecut?... Ce drept am
(S-atribui) nefericirea unui om
Ce-același nume l-a purtat cu mine
Să mi-o atribui mie, cel de azi ?
Nu bate inima în orice clipă ?
Nu sînt în orice clipă un alt om ?
În orice clipă e un altul rege,
Ș-acel bătrîn a cărui umbră albă
O văd colo-n metal... să fiu chiar eu ?”

Și nici „bătrînul preot” Celsus, de la curtea lui Decebal, n-ar mai cugeta în sensul „bătrînului dascăl” din „Scrisoarea I”, cu adăugiri și rotunjiri pe măsură

„Sînt un copil. Am ochii de copil,
Văd lucrurile astfel precum sînt.
Ah, Decebal, cît chin e-n astă lume,

Viața ei este un spasmu lung,
Totul e mărginit — durerea nu.
Un singul lucru e mai bun ca viața
Pentru că nu-i nimic, nimic chiar :

moartea.

Ah, cum nu sîntem pe atunci pe cînd
Nici ființă nu era, nici neființă,
Nu marea aerului, nu azurul,
Nimic cuprinzător, nimic cuprins,
Nu era moarte, nemurire nu
Și fără suflet răsufila în sine
Un ce unic ce poate nici n-a fost !
Dar vai ! un simbură în acel caos,
Mișcîndu-se rebel a nimicicit
Eterna pace și de-atunci durere,
Numai durere este-n astă lume...
Unde e starea ceea unde zeli
Nu existau, nici oameni, nici pămînt,
Pe cînd acea ființă ne-nțeleasă
Nu-și aruncase umbrele în lume ?
Umbrele ce sînt : moarte și nemurirea.
Ah ! el și-a dat foc sie însuși, crudul,
Și arderea-i eternă sîntem noi”.

Sînt acestea numai două nuclee dense de gândiri, cu o mare putere de iradiere, definitivie pentru personajele pe care le reprezintă. Pe linia de fugă a acestor tușe puternice se pot bănui construcții împunătoare. Ele și există în opera dramaturgică eminesciană, dar lăsate, toate, doar la anumite cote. Foarte înalte, desigur. Dar nu ultimele. Nu cele mai înalte pe care „simțim” că le-a întrezărit Poetul. Citești, ești fascinat de înălțimile la care marele dramaturg însuși te-a dus, ai ajuns pe o splendidă arhitravă de marmori, albe, la picioarele tale strălucesc coloanele de sprijin, puternice, de neclintit, adică tot atîtea caractere exemplare, conflicte tari, intrigi și situații dramatice, minunate cu genială dezinvoltură, și dintr-o dată te trezești în fața firului cu plumb, a echerului, a dălții și ciocanului, a uneltelor părăsite parcă în toiu lucrului, pentru a-și aștepta veșnic Meșterul, care nu mai vine. Mai trebuia o cupolă, mai era nevoie de alte rînduri de coloane, se mai cereau altare și frontispicii de marmoră și granit, pe măsura temelilor. Nimemi nu le mai putea face ! De-aici, din punctul în care le-a lăsat Poetul-Dramaturg mai poate lucra doar imaginația cititorului, eventual a spectatorului, cînd, așa cum s-a mai întîmplat, regizori temerari vor încerca să aducă dramele eminesciene pe scenă.

În studiul său de o impresionantă pătrundere și luminare a substanței dramaturgice eminesciene, din care emană nu numai înalta țintă cărturărească, ci și tăcuta jertfire de sine, întru ridicarea în fața noastră, la adevăratele-i

dimensionii, a Poetului-Dramaturg, Petru Creția, trăgînd un colț al cortinei deoparte, ne dezvăluie, în modul său tulburător, cite ceva din tainele laboratorului dramaturgic eminescian. Zice rafinatul exeget despre Eminescu : „A tot croit la planuri, dar în realitate lucra ca un miner într-o mină de cărbune diamantifer, săpînd galerii unde nimerea, într-un adînc întuneric constelat de astre doar știute undeva deasupra. Nici piesă de piesă nu prea izbutea să ajungă la vreun capăt și e vremea, dacă nu să ne întrebăm de ce, să arătăm cum lucra. Cîtă vreme e vorba de poezie știm bine că unei fabuloase generații spontanee de scripte, unui elan urieșesc pe care în genere l-a ținut secret, îi urma alegerea cite unui segment și apoi un travaliu aproape nesfîrșit, versiune de versiune, pînă la ultima, care, cînd e vorba cu adevărat de ce voia Eminescu, nu e niciodată cea definitivă. În cazul dramelor nu proceda însă așa. Făcea un plan, o listă de personaje, un proiect-rezumat al acțiunii, deschidea o perspectivă largă și totuși bine încheiată, apoi, după ce scria cit scria, abandona fără să mai revină. Dar, se va zice, de unde, atestate chiar de acest volum, atîtea versiuni pregătitoare ale altor segmente de dramă ? E drept, dar insistă exact asupra zonelor în care presiunea împlinirea unui fragment de poezie. Renunța la orice extensiune în favoarea travaliului atent pe o porțiune privilegiată. Dar niciodată în favoarea structurii dramatice, întotdeauna în folosul elaborării unui fragment de poezie”.

Așa este. Chiar exemplele pe care le-a folosit mai sus probează aceasta. Și totuși, dacă „timpul ar mai fi avut răbdare” cu Eminescu, ce s-ar fi întîmplat ? Nu cumva el însuși ar fi revenit asupra structurilor dramatice, modelîndu-și, continuîndu-și, și poate, cu un răgaz de vreme, pe măsură, desăvirîndu-și construcția ? Cine știe ? Poate că ar fi fost așa... Poate că nu...

Oricum, din marea catedrală pomită de unul singur, care pentru generații întregi, nouă ne-au rămas părți strălucitoare, unele aproape cu încheiere de ele însele, dar părți. Catedrala întreagă nu se vede, n-o vom vedea niciodată. A văzut-o doar Eminescu, desigur, cu ochii minții sale geniale. Dar fie și cu întrezărirea doar a citorva turle, cupole și arhitrave, dintr-o construcție în care auzim bătînd, întreagă inima Poetului, noi ne simțim cu asupră de măsură răsplătiți.

Petru GHELMEZ